

מוזות בנות הליקון

מאת הסידוס

תרגום, מבוא והערות: יהודה ליבס

מבוא: לפני תולדות האלים

לפנינו תרגום חדש מן המקור היווני של שיר הפתיחה לאפוס ספר תולדות האלים (תאוגוניה) מאת הסידוס, האיכר ורועה הצאן שחי בכפר אסקרה בחבל בויאוטיה שביוון בסוף המאה השמינית לפני הספירה. סבורני שהקטע ראוי לתואר ראשית הספרות האירופית, שכן יש יסוד לדעה ששירת הסידוס היא הקדומה מכל שירת יוון שבידינו וקדמה אף לשירת הומרוס, ושספר תולדות האלים, שהקטע שלפנינו הוא ראשיתו, הוא ראשית שירתו של הסידוס.¹

הכינוי "ראשית" מוצדק גם מצד התוכן. ראשית השיר היא ראשית כל הדברים. בכך הסידוס שונה הוא מהומרוס. הומרוס, כפי שקבע בצדק וציין לשבח הוראטיוס המשורר הרומי איש המאה הראשונה לפני הספירה,² לעולם אינו מתחיל מן ההתחלה (או "מן הביצה" כלשון הוראטיוס), אלא תמיד ניגש הוא ישר לגוף העניין ופותח באמצע הדברים (in medias res). לא כך הסידוס. זה אינו כותב רק מיתוס אלא גם מיתולוגיה, וספרו זה כשמו כן הוא - סיפור מסודר של תולדות האלים מראשיתם.

¹ זו דעתו של M. L. West, *Hesiod Theogony*. Oxford 1966. רוב החוקרים נוטים אמנם להקדים את הומרוס להסידוס, אך ווסט מציג את דעתו באופן משכנע. הוא אף מראה שגם לפי הקדמונים הסידוס קודם להומרוס (ראה למשל בדברי הרודוטוס דלהלן). ספרו של ווסט הוא הוצאה ביקורתית של התאוגוניה עם מבוא ופירוש טובים, ונעזרתי בו רבות בתרגומי.

² Horatius, *de Arte Poetica*, 136-152.

אפשר לטעון, אומנם, שכל זה אינו נוגע לקטע שלפנינו, שאיננו אלא הקדמה לספר *תולדות האלים*, המספר את ראשיתם של האלים: בראשית היה חאוס (תוהו ובוהו), וזה הוליד את גאיה (ארץ), וזו ילדה את אורנוס (שמים), וזה הוליד מאמו את הטיטאנים וכו'. סיפור זה מתחיל מיד אחרי הקטע שלפנינו, שהוא עצמו, אף שהוא מצוי בתחלת הספר, עוסק דווקא בשלב מאוחר בתולדות האלים: במוזות בנות זאוס בן קרונוס בן אורנוס בן גאיה בת חאוס. אבל אפשר לסתור טענה זו ולטעון כי במובן עמוק יותר המוזות הן ראשית תולדות האלים. שהרי האלים כולם הם יצירת המיתוס, הסיפור המספר עליהם, ועל סיפור זה אחראיות הן המוזות, ונמצא שהמוזות ילדו את האלים.

טענה כזאת אכן משתמעת מן הקטע שלפנינו. הסיודוס אינו עוסק כאן רק ביצירה גופה, אלא גם בהבנת מהות היצירה, או בארס פואטיקה (אם לנקוט בשם שירו הנזכר של הוראטיוס). בקטע זה, המלא במודעות עצמית, מספר הסיודוס (להלן שורות 22-35) איך לראשונה נגלו לו המוזות ונפחו בתוכו שיר אלוהי, וציוו עליו לשיר על אלי האולימפוס, אבל קודם לכל לשבח ולהלל אותן עצמן, את המוזות. טעמה של מצוה זו, המתקיימת כלשונה בקטע שלפנינו, ברור ומובן: אם אין מוזות, אלים מניין? לדעתי על רקע זה אפשר לפרש גם את דברי תגובתו של המשורר, שמיד לאחר ששמע את המצוה הנ"ל, הגיב ואמר: "מה לי אפוא להוסיף ולדבר כאן על עץ ועל אבן". הפרשנים של קטע זה התקשו בכוונת המשפט, ולפי דעתי כך יש להבינו: השיר המספר על האלים הוא שנופח בהם את רוח החיים, ובלעדיו לא ייוותר מהם אלא עץ ואבן. אני

מציע אפוא לפרש כאן "עץ ואבן" כפי שמשמש צירוף זה בתנ"ך, כגנאי לאלילים שרוח חיים אין בהם.³

היחס בין מציאותם האונטולוגית החיצונית של האלים (לפי תודעת המאמינים) לבין מציאותם כיצירי היצירה הספרותית (או כילידי המוזות) הוא יחס עדין ודיאלקטי ומשתנה לפי השתנות התקופות, ולפי השוני שבין סוגות ספרותיות ואף יצירות שונות. בבעיה זו עסקו חוקרים והוגים למן העת העתיקה ועד ימינו. הבעיה מתבטאת בבהירות כבר במלה שבחרו בה היוונים לציין את התחום הספרותי: משורר ביוונית הוא *poietes* (מכאן המלים העבריות "פיוט" ו"פייטן"), כלומר "יוצר". מלה זו גזורה מן הפועל *poiein* שפירושו לעשות או ליצור, ולא דוקא בתחום האמנות או הספרות. וכך אם משתמשים בפועל זה ואומרים על משורר שהוא "יוצר" את האלים, קשה לקבוע אם הכוונה לתחום הספרותי בלבד או אף לתחום האונטולוגי, תחום ההויה החיצונית, כי אותן מלים ממש משמשות גם לציין את בריאת העולם בידי האלים.⁴ דו משמעות זו תימצא למשל בדברי הרודוטוס, "אבי ההיסטוריונים" איש המאה החמישית לפני הספירה, שקבע כי "הסידוס והומרוס [בסדר זה!] היו אלה שיצרו [הוא נוקט בצורה של הפועל *poiein*] למען היוונים את תולדות האלים [במקור: תאוגוניה], אחר שהעניקו לאלים את כינוייהם, וחילקו ביניהם את המשרות [בקטע שלפנינו, שורה 74, חלוקה שכזאת מיוחסת לזאוס!] ואת המלאכות, והתוו את צורתיהם".⁵

³ כגון דב' כח, סד. אמנם רבים תרגמו כאן בהסידוס לא "עץ" כי אם "אלון". אך המלה שבמקור, *dryss*, פירושה הראשוני הוא "עץ" סתם (מלה זו היא מקבילתה האטימולוגית *tree* האנגלית), ורק אחר כך התייחדה לציין "אלון". וראה בפירושו של ווסט.

⁴ ראה למשל אפלטון, שימיאוס 28, המכנה את בורא העולם *poietes*. בקטע המיוחס לפילוסוף תאלס, מכונה העולם "פואמה" של האל, ראה: Diogenes Laertius, I 35.

⁵ Herodotos, *Historiae*, II 53

אם המשורר הוא אכן "יוצר", לכאורה ביכולתו ובסמכותו אף להמציא ולברא יש מאין את העובדות שהוא מספר עליהן, ולא רק לתת צורה חדשה לאינפורמציה קיימת, וכך הוא יכול אף להמציא אלים ומיתוסים. אבל למעשה סמכות היוצר היתה מוגבלת: היוצרים הסתמכו על חומר מיתי שבא להם במסורת, אך נטלו התר לעצמם להכניס בו שינויים ותוספות משלהם. מידת התלות במסורת, ומידת החופש ליצור ולשנות, או במלים אחרות - מידת השליטה של היוצר בעולם המיתוס, משתנית מיצירה ליצירה ומסוגה לסוגה. קשה לדעת מה החופש שנטל לו הסיודוס, שכן איננו יודעים מה היה לפניו, אך יש הסבורים ששמות המוזות למשל הם חידושו שלו.⁶

אומנם, כאשר היוצר משנה לעומת המסורת, החידוש איננו באמת "המצאה" משלו. לפי תודעתו נאמרו לו הדברים מפי המוזות, וזה מקור הסמכות והאמת שבתוכם. כך ודאי לפי תודעת הסיודוס, ולכך מוקדש הקטע שלפנינו. עם זאת, גם קיומן של המוזות עצמן משתנה עם השתנות החיבורים המספרים עליהן. גם בשאלה זו אפשר למצוא בספרות את מלוא הספקטרום, מקיום מיתי עצמאי וחזק ועד להיות המוזות רק האנשה של כח היצירה של המשורר. אך גם כאשר למוזות יש מעמד אונטולוגי איתן, כמו בקטע שלפנינו, אין די בכך כדי להבטיח את מעמד המיתוס שבפיהן, כי אין כל ערובה שאמת בפי המוזות ושאין הן משקרות. לא הייתי מהין לומר כך, אלולי אמרו המוזות במפורש להסיודוס בקטע שלפנינו, כי הן יודעות לומר דברי שקר רבים הדומים לאמת, אך הן יודעות גם, כל עת שתחפוצנה, לומר דברי אמת (שורות

⁶ זו דעתו של הפרשן ווסט דלעיל.

27-28). מכאן למד הסיודוס, ככל הנראה, שהשיר שבפיו, ספר תולדות האלים, דווקא דבר אמת הוא. אבל... איך אפשר לסמוך לחלוטין על מי שמעידות על עצמן שהן רגילות לשקר? מאידך גיסא, גם אם דברי המיתוס דברי שקר הם (או בלשוננו: פיקציה ספרותית) גם כך אין הם פסולים לחלוטין ובלתי ראויים, שהרי הם "דומים לאמת", וגם הם נאמרו בפיהן של המוזות. אפיון זה של המיתוס שכיח אצל היוונים, ולא דווקא לגנאי.⁷ הוראטיוס (במקום דלעיל) אף מציין לשבח בין שאר שבחי הומרוס את כישרון המשורר לערב יחד שקר ואמת.

לאמת שבפי המוזות יש משמעות מיוחדת. "דברי אמת" ביוונית הם אלתאה (alethea), שמשמעותם האטימולוגית היא "דברים ללא שכחה" (a = לא, lethe = שכחה). ככל הנראה, משמעות אטימולוגית זו עדיין חיה היא בהקשר שלנו, כי אמן של המוזות לפי הקטע שלפנינו (שורות 53-55) היא מנמוסיני, כלומר "זיכרון". ייחוס זה מוסבר שם בעזרת פראדוקס מכון - הזיכרון, מנמוסיני, ילדה את המוזות כדי שתסייענה דווקא לשכחת כל הרעות והצרות. המלה היוונית המציינת כאן "שכחה" היא לסמוסיני, שהיא דומה בצורתה ומשקלה ל"מנמוסיני" וגזורה מאותו שורש (leth) הנמצא במלה אלתאה דלעיל. שכחת רעות העולם מתבצעת בעזרת שירי המוזות על העולם המיתי, על אלים וגיבורים, כפי שמתואר בקטע שלפנינו בשורות רבות רושם (98-103). המוזות יוחסו לזיכרון מסיבות עמוקות: על המשורר היה לאמץ את כח זכרונו גם כדי לזכור את המסורות העתיקות שנמסרו בעל פה, וגם כדי למסור את דברי המוזות, שכן העלאת העולם המיתי שבפיהן נתפסה

⁷ ראה הומרוס, אנדיסיאה ספר יט, 203; אפלטון, פוליטיאה, 377; אפלטון, טימאיוס, 29; אריסטו, פואטיקה פרק ט. בלטינית לביטוי

כמעשה של הזכרה. העולם המיתי טבוע בצורה כלשהי בנפש האדם, והוא זקוק לשירת המוזות כדי להעלות זאת מנבכי נפשו. כך הבין זאת למשל המשורר הרומי ורגיליוס (איש המאה הראשונה לפני הספירה), שבפתיחת האפוס הגדול *אינאיס* (שורה 8) קורא הוא למוזה "שתזכיר" לו את הסבות לזעם הנורא של האלה יונו. ובדומה לכך, לפי הפילוסופיה האפלטונית, כל למידה אינה אלא היזכרות.⁸ העולם המיתי נתפס אפוא כאמיתי יותר מן העולם של כל ימות השנה, ולכן ההיזכרות בו, או חיסול השכחה כלפיו, היא האמת (א-לתאה). באמת-זיכרון זו טבועה סגולה של שכחת רעותיו של העולם היום-יומי, והשכחה כזאת היא תפקידו החברתי של המשורר.

הקטע שלפנינו עוסק אפוא באותן סוגיות עצמן המצויות גם במרכז ההגות העכשוית על ענפיה השונים - הפילוסופיה, תורת ביקורת הספרות, מדעי הלשון, החברה והדת. כוונתי בעיקר לסוגית היחס בין הלשון והספרות לבין העולם שמחוץ להן, או במלים אחרות, שאלת תקפותו האונטולוגית של המיתוס, אף שמושג המיתוס הורחב בימינו ואיננו מצטמצם עוד לעולם האלים והגיבורים מימי קדם. דומני שהעיסוק בשאלות אלה, שהתחיל במקורות המיתולוגיה היוונית, גם ממשיך וניזון מהם ישירות מאז ועד היום. הקטע שלפנינו איננו רק ראשית הספרות האירופית, יש לו גם חלק בשלביה המאוחרים. *ספר תולדות האלים* להסיודוס, והקטע שלפנינו בראשו, לא נשכח מעולם, ומאז כתיבתו ועד היום הוא חי וחוזר ומשפיע על התרבות האירופית גם מאות בשנים אחרי שעמי אירופה זנחו רשמית את פולחן האלים שתולדותיהם

⁸דומה לאמת' (verisimilis) יש משמעות חיובית, ופירושו - סביר ומתקבל על הדעת.

מתוארות בספר. ואכן זוהי כוונת הכינוי "ראשית הספרות האירופית", כי בוודאי גם קודם להסיודוס היו ביוון שירים אפיים וסיפורים מיתיים. חלקם נמצאו אולי אף בכתב, אך אין כל ספק בדבר המסורת הספרותית שבעל פה. בימי הסיודוס מסורת זו היתה כבר ארוכה ומפותחת, ולפי תודעתו העצמית, ספר תולדות האלים אינו ראשית אלא דווקא אחרית, סיכום, עריכה, סידור וקטלוג של המיתוס היווני העתיק.

הקטע שלפנינו אינו זר גם לעולמה של הדת היהודית. אומנם קביעה זו עצמה עשויה להתקבל כזרה ומוזרה, כי חונכנו לחשוב שהדת היהודית היא אנטי-מיתית ושוללת שלילה גמורה כל מה שיש "באלילות". לדעתי אין הדבר כך. המיתוס הוא יסוד כל דת, והיהדות באשר היא דת אינה יוצאת מכלל זה. יתרה מזאת; המיתוס היהודי והיווני דומים גם בפרטים רבים, בגלל המצע המשותף של התרבות הים-תיכונית, והשפעות הדדיות בין דתות חופי הים התיכון. כך ימצאו הקבלות לא מעטות גם בין התיאורים השונים של תולדות האלים בדת היוונית לבין היהדות בשלביה השונים, ובעיקר בקבלה, כפי שיכולתי להראות במקום אחר.⁹

ליהדות יש כמובן ייחוד משלה. מקובל להגדיר ייחוד זה במונח מונותאיזם. אינני מתנגד להגדרה זו, אם נראה במונותאיזם לא התנגדות למיתוס אלא כיוון מיתי מיוחד, הנוגע לאופיו של האל. מונותאיזם פירושו יותר בידותו של האל והבלעדיות שהוא דורש מעובדיו, מאשר יחידותו האונטולוגית. כמו אצל היוונים, גם המיתוס היהודי משתנה בגילוייו

⁸ תורה זו, בלי הזכרת המוות, מפותחת בעיקר בדיאלוג האפלטוני מנון.

⁹ "המיתוס הקבלי שבפי אורפיאוס", אידל, הרוי, שביד (עורכים), ספר היובל לשלמה פינס ח"א, ירושלים תשמ"ח (= מחקרי ירושלים במחשבת ישראל ז), עמ' 425-459.

הספרותיים השונים. במקורות אחדים בלעדיות אלוהית זו לובשת אכן לבוש של יחידות אונטולוגית, אך אין זה המצב במקורות אחרים. כך הראיתי במחקר מיוחד, שהקדשתי לגלגולי המיתוס היהודי, ולרציפות ולשינוי שחלו בו מן המקרא דרך התלמוד אל הקבלה.¹⁰ לענייננו כאן נוגעים דווקא אותם מקומות חשובים ומרכזיים שבהם אלהי ישראל מתואר בתיאורים דומים לאלה שנמצא בקטע שלפנינו כתיאוריו של מלך אלי יוון, זאוס (אגב, גם שמו הלטיני, Iovis, מזכיר את שמו של האל המקראי). למשל: בספר שמות (טו, יא) מתוארת גדולתו היחסית של האל לעומת האלים האחרים: "מי כמוך באלים ה' מי כמוך נאדר בקודש", ובקטע שלפנינו (שורה 49) מתואר זאוס כנעלה על כל האלים שאין מי שישתווה אליו בעוצם כוחו. בקטע שלפנינו (שורה 72) מתואר הברק כחצו של זאוס שבו הוא מכניע את אויביו, ודומה לו ש"ב כב יד-טו: "ירעם מן שמים ה', ועליון יתן קולו. וישלח חצים ופיצם, ברק ויהום". וכיו"ב בזכריה ט, יד: "וה' עליהם יראה ויצא כברק חצו".

בתורת הקבלה תימצאנה אף הקבלות נוספות בין טבעם של שני האלים. אסתפק בדוגמה אחת מן הקטע שלפנינו: בשורה 56, כשמסופר איך זאוס הזדווג עם מנמוסיני כדי להוליד את המוזות, הוא נקרא בכינוי "בעל דעה" (ובתרגומי "אל דעות", לפי ש"א ב, ג). המלה היוונית הננקטת כאן היא מטִיטה, כלומר מי ששוכנת בו מטיס, היא הדעת. כאן רמוז בודאי הסיפור המופיע בהמשך התאוגוניה (שורות 886-900), ולפיו מטיס היתה אשתו הראשונה של זאוס, וזאוס בלע אותה אל קרבו, ומשם היא מסייעת לו בעצותיה. אולי הוא נזכר כאן בתואר זה כי מטיס

¹⁰ "De Natura Dei: המיתוס היהודי וגלגולו", בתוך: מיכל אורון ועמוס גולדרייך (עורכים), משואות: מחקרים בספרות הקבלה

שבקרבו סייעה לו במשכבו עם מנמוסיני, ובהולדת המוזות. ובדומה לכך, לפי הקבלה היהודית, רק אחרי ש"מוח הדעת" ממלא את חדרי גופו של האל הוא מוכן לזיווג בנקבה, היא השכינה.¹¹ וכבר בלשון המקרא משמש הפועל ידע במשמעות של זיווג, כגון "והאדם ידע את חוה אשתו" (בר' ד, א).

סיפור התגלות המוזות מזכיר בפרטיו את סיפור התגלות האל למשה. האלות נגלו להסידוס בשעה שרעה את כבשותיו לרגלי הליקון ההר "האלוהי" (שורה 23), ממש כמו משה שהאל נגלה לו בשעה שרעה את צאנו לרגלי "הר האלוהים" חורב (שמות ג, א). לאות ומופת על אמתות ההתגלות נתנו המוזות להסידוס מטה (שורות 30-31), כמו המטה שנתן האל למשה מאותה סיבה עצמה (שמות ד, יז).

ולבסוף, גם הפרובלמטיקה דלעיל, בדבר היוצר האנושי שביצירתו הוא יוצר גם את האל שברא אותו, גם היא איננה נעדרת מן הספרות הדתית היהודית, והיא קיימת בה גם למעשה וגם לפי תודעתם של היוצרים. בתקופה האחרונה עוסק אני במחקר שתכליתו להראות שזה בדיוק עניינו ופירוש שמו של ספר יצירה, שהוא מקור חשוב ביותר של המיסטיקה היהודית; ובעבר יכולתי להראות זאת גם בנוגע לספר הזוהר, ספר הספרים של הקבלה. לעיל הצבעתי על פרדוקס המשתמע מן הקטע שלפנינו: אומנם המוזות והמשורר הם יוצריו הבלעדיים של כל מיתוס, אבל יצירתם אינה ערובה לכך שדברי המיתוס יהיו דברי אמת. בדומה לכך, לפי ספר הזוהר יצירת עולמות האלוהות, ואף הפירוש הנכון לתורה, כל אלה מסורים בידי האדם, ונקבעים לפי דרכו של כל יוצר, אך

ובמחשבת ישראל מוקדשים לזכרו של פרופ' אפרים גוטליב"ל, מוסד ביאליק ירושלים, תשנ"ד, עמ' 339-342.

עם זאת יוצר שאינו "נאמן לדרכי" האמת והתורה, העולמות שייצור יהיו עולמות שוא ושקר.¹²

באשר לתרגום דלהלן. הקטע שלפנינו, כמו כל השירה האפית היוונית-רומית, שקול במשקל הקסמטרים. בתרגום שמרתי על משקל זה, אך במקום היחס הכמותי בין ההברות, הסתמכתי כנהוג על הטעמות המלים. בשמות היווניים סומן מקום הטעם לפי מקומו המקורי. הקטע תורגם גם בעבר על ידי שלמה שפאן, בתוך תרגום רוב יצירתו של הסידוס.¹³

אני מודה לידידי שנועצתי בהם בהכנת התרגום, ובעיקר למשורר זלי גורביץ ולקלסיקנית מרגלית פינקלברג. אני מבקש להקדיש תרגום זה לזכר אבי, יוסף ג. ליבס, המתרגם העברי של חלקים חשובים של הספרות הקלאסית, שאת שנות חייו האחרונות, לפני שירד עליו החושך של מחלת האלצהיימר, הקדיש לתרגום האודיסייה להומרוס. שנים ארוכות הוציא מתחת ידיו הקסמטרים יפהפיים המכילים כשלושת רבעי האודיסייה שלא הספיק לסיימה. יהי רצון מלפני המוזות שיתפנו ממחולותיהן על הר הליקון, ויביאו את המלאכה לידי סיומה.

¹¹ ראה זוהר, ח"ג, דף רפט ע"ב. עניין זה מפותח מאוד בקבלת האר"י, ראה למשל בכוננות ספירת העומר.

¹² "זוהר וארוס", אלפיים 9 (תשנ"ד), עמ' 67-119; "המשיח של זוהר - לדמותו המשיחית של ר' שמעון בר יוחאי", בתוך: ש. ראם (עורך), הרעיון המשיחי בישראל: יום עיון לרגל מלאת שמונים שנה לגרשם שלום, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, ירושלים תשמ"ב, בעיקר עמ' 182-191.

¹³ הסידוס, מעשים וימים / תיאוגוניה / מגן הרקליס, תרגם מיוונית והוסיף מבוא והערות: שלמה שפאן, מוסד ביאליק, ירושלים, תשט"ז.

- 1 מִזֹּזוֹת בְּנוֹת הַלִּיקוֹן, בְּהֵן נִפְתְּחָה וְנִשְׁיָרָה,
 הַר הַלִּיקוֹן זֶה אִיו לְמוֹשֵׁב אֱלֹהֵי וְגָדוֹל הוּא,
 אֶצֶל בְּאֵר אֶפְלָה בְּרַגְלִים רַכּוֹת מְרַקְדוֹת הֵן,
 גַּם מִסְבִּיב לְבַמַּת הָאֲדִיר הָאֵלֶּה בֶּן קֶרְאוֹנוֹס.
- 5 כֶּן אַחֲרֵי שִׁשְׁטָפוּ אֶת בְּשָׂרָן הָעֵנַג בְּמֵי פֶלֶג,
 מִי פְּרִמְסוֹסִס אוֹ עֵין סוֹס אוֹ נְהַר-אוֹלְמִי'וֹס נַחַל-קֶדֶשׁ,
 עַל רֵאשׁ-פְּסָגַת הַלִּיקוֹן מְחֹלּוֹת יִפְהַפִּים אֶז עָרְכוּ
 כֶּסֶף וְנַעַם בְּהֵם, וְאַמֶּץ שִׁוּ בְּרַגְלִים.
- הַלְאָה יַעוּרוּ לְלַכֵּת מִשָּׁם מְכוֹסוֹת בְּאֵיר רַב,
 לִילָה פָּסְעוּ וְנָתְנוּ בְּקוֹלָן מִזְמוֹרִים לְתַפְאֶרֶת:
 10 זָמַר לְזָאוֹס אוֹחַז הָאֵיגִי'ס, לְגַבִּירָה הָאֶרְגִּי'וֹת
 הָרָה אֲשֶׁר בְּסִלְיוֹת הַזֶּהָב בְּרַגְלֶיהָ פּוֹסַעַת,
 גַּם לְבַתּוּלָה - עֵינֶיהָ יִנְשׁוּף - לְאַתְנָה בֵּת זָאוֹס,
 שִׁבַּח לְפוֹיָבוֹס אֶפּוֹלוֹ, לְאֶרְטֵמִיס קִשֶׁת דּוֹרְכַת.
 15 אֵת פּוֹסִידוֹן תִּתְנִינָה אוֹחַז בְּתַבֵּל מְרַגִּיז אֶרֶץ,

תַּמִּיס זְמַרוּ הַכְּבוֹדָה, אֶפְרוֹדִיטִי בְּעֵין קוֹרֶצֶת,

הִיבִי בְּנִזְרָה, וְאֵת הַיָּפָה זֹדִי־וֹנִי.

גַּם אֵת לִטּוֹ יִפְטוֹס, וְאֵת קֶרְאוֹנוֹס פְּתִלְתֵּל וְרַב נָכַל,

שָׂרוּ אֵאוֹס, וְאֵת הֶלְיוֹס הָרֵם, וְסִלְנִי זוֹהֶרֶת,

20 גִּיָּה וְאוֹקֵינוֹס הַגָּדוֹל, וְאֵת נִיקֹס הַקּוֹדֶרֶת,

גִּזַּע קְדוֹשׁ גַּם שֶׁל שְׂאֵר בְּנֵי-אֱלֹמֹת הוֹיִם עֲדִי-נֶצַח.

פַּעַם הַמְּזוֹזוֹת לְמַדּוֹ אֵת הַסִּיִּדוֹס יִפִּי שֶׁל זְמַר

עַת כְּבִשׁוֹתָיו הוּא רָעָה לְרַגְלֵי הֶלִיקוֹן הַר-הַקֶּדֶשׁ.

זֶה הַדְּבָר שֶׁנִּשְׂאוּ הָאֱלוֹת בְּתַחֲלָה וְאָמְרוּ לִי

25 מְזוֹזוֹת בְּנוֹת זְאוֹס אוֹחַז הָאֵיגִיִּס נְעֵרוֹת הָאוֹלִי־מְפוֹס:

"הוּ רֹעֵי צֵאן הַלְּנִים בְּשָׂדוֹת, זֹ חֶרְפָּה, עִם שֶׁל בְּטָן,

אָנוּ יוֹדְעוֹת לְהַגִּיד רַב-שְׂקָרִים שְׂדֵמִיּוֹן לְאֶמֶת בָּם

אָנוּ יוֹדְעוֹת גַּם, כָּל עַת שֶׁנַּחֲפֹץ, אֲמַתּוֹת לְהַשִּׁיחַ".

כִּכָּה דְבָרוּ מְהִירוֹת הַלְּשׁוֹן נְעֵרוֹת הָאֵל זְאוֹס,

30 אַז גַּם מָסְרוּ לִי מִטָּה מִעֲנָף שֶׁל דְּפִנָּה מְלַבְּלָבֶת,

חִמַּד מְרַהֵיב שְׁקֵטָפוֹ, וְשִׁירַת אֱלֹהִים הֵן נִפְחוּ בִּי
 בָּה אַחֲוָה גַם עֵתִיד גַם עֶבֶר, לְהִלֵּל גַם צְוֹנֵי
 עִם שֶׁל בְּרוּכִים קִיָּמִים לְעוֹלָם, אַךְ אוֹתָן אֶת הַמְּוִזוֹת
 קִדָּם לְכָל וּבְסוֹף כָּל-דְּבַר לְזַמֵּר וּלְשַׁבַּח.
 35 מֵה לִּי אִפּוֹא לְהוֹסִיף וּלְדַבֵּר כָּאֵן עַל עֵץ וְעַל אֶבֶן.

בֹּא וּבַמְּוִזוֹת נִפְתַּח, אֲשֶׁר בְּשִׁירָן לְאָב זָאוֹס
 עֲנֵג תִּשְׁפַּעֲנָה בַּלֵּב הַגָּדוֹל שְׁבֵהָר הָאוּלִי־מְפוֹס.
 הֵן מִגִּידוֹת הַהוֹנָה הָעֵתִיד וְאֶת מֵה שְׁהִיָּה כְּבָר,
 קוֹלוֹתֶיהֶן מְשֻׁלְבוֹת, דְּבוּר כֹּה עָרַב וְקוֹלָם
 40 מְפִיּוֹתָן יִפְכָּה. וּנְאוֹת אֶל-רוּעִם, הָאָב זָאוֹס,

אֲז צוֹחֲקִים נִכַּח-קוֹל הָאֵלוֹת שְׁסָבִיב מִתְּפִשֵּׁט לוֹ
 רַךְ כְּשׁוֹשָׁן, וּפְסָגַת הָאוּלִי־מְפוֹס, הֶר-אֵל עוֹטָה שְׁלָג,
 עִם מְשֻׁכְּנוֹת בְּנֵי אֱלֹמוֹת, בְּהֵד מִתְּגַלְּגֵל יַעֲנוּ לוֹ.
 אֲמַר נִצְחֵי מְבֻטָּאוֹת, רֵאשִׁית כָּל הַמְּוִזוֹת תִּשְׁרָנָה
 45 עִם שֶׁל אֱלִים נוֹרְאִים, שְׁאוֹתָם רֵאשׁוֹנִים יִלְדוּ גִיָּה

- ואורנוֹס הָרָחֵב, אֶז אוֹתֶם שְׁגוּמָלִים טוֹב וְחָסֵד -
 דוֹר הָאֵלִים שְׁמֵאלָה נוֹלְדוּ. וְאַחַר כֵּן אֶת זְאוּס,
 אָב לְאֵלִים וְאָדָם, גְּדוֹל נְאָדָר הוּא בִקְדָשׁ
 מִי בְאֵלִים עוֹד כְּמוֹהוּ, כֹּל זָמַר פּוֹתְחוֹת גַּם חוֹתְמוֹת בּוֹ.
- 50 גִזַּע אָדָם גַּם שָׁרוֹת הֵן, גַּם אֶת הַנְּפִילִים הַגִּיגְנָטִים,
 עֹנֵג תִּשְׁפַּעְנָה בְּכֶךְ בְּאוּלִימְפוֹס בְּלֵב הָאֵל זְאוּס,
 מְוִזוֹת בְּנוֹת זְאוּס אוֹחֵז הָאֵיגִיֹּס נַעְרוֹת הָאוּלִימְפוֹס.
- אֵלָה יִלְדָה בְּזוּג עִם הָאָב הָאֵלָה בֶּן קֶרְאוֹנוֹס,
 בְּפִירִיָּה, גְּבַרְת גְּבַעוֹת אֶלְוֹתָר - מְנִמוֹסִינִי,
 55 נֶפֶשׁ מִכָּל דְּאָגָה, שְׁכַחַת כֹּל הָרַע שְׁתֵּהִינָה.
 יַעַן תִּשְׁעָה נְשָׁפִים יִדְעָה אֵל דְּעוֹת הָאֵל זְאוּס
 אֶז כְּשֶׁרַחַק מֵאֵלִים וְעָלָה עַל יְצוּעַ הַקְּדָשׁ.
 אֶךְ כְּשֶׁחֲלָפָה לָהּ שָׁנָה, וְעוֹנוֹת וְתִקּוּפוֹת גַּם נִקְפוּ,
 יָרַח וְיָרַח שְׁקֵעוֹ, וְיָמִים עַל יָמִים כְּבָר מְלֵאוּ,
 60 תִּשְׁעַ יִלְדָה עֲלָמוֹת, בְּהֵן רוּחַ אַחַת מְפַעֶמֶת,

זָמַר הוּא כָּל הָעֵינַן בְּחִזּוֹת הַחַפִּים מִכָּל עֶצֶב,
 שֵׁם לֹא הִרְחַק מִפְּסָגַת הָאוֹלִי־מְפוֹס הַר-אֵל עֲטוּי שְׁלֵג.
 יֵשׁ לָהֶן שֵׁם רַחְבוֹת רַקוּדִים זוֹהָרוֹת וּנְאוֹת יָפִי.
 חֲרִיטוֹת, הַיִּמְרוֹס, שֵׁם לְצִדָּן מְצָאוּ בֵּית לְשִׁבְתָּ
 65 בְּנִעִימִים. וְהַמְּיֹזוֹת קוֹל-אֶמֶר נְחֻמָּד תִּשְׁלַחְנָה
 בּוֹ מְזַמְרוֹת הֵן חֲקִים לְכָל-חֵי, מְקַלְסוֹת אַרְחוֹת-יִשָּׁר
 נִהַג אֱלִים, וְקוֹל-אֶמֶר חֲמוּד מְפִיָּהֵן תִּשְׁלַחְנָה.
 אֲזֵ הֵן הִלְכוּ לְאוֹלִי־מְפוֹס, מִתְּפָאָרוֹת בְּצִלִּיל-עֲנָג,
 שִׁיר אֱלֹהֵי בְּפִיָּהֵן, וְסָבִיב בְּשִׁחּוֹר נְתָנָה אֶרֶץ
 70 קוֹל מְהֻדָּד לְשָׁרוֹת, וְהִלְמוֹת נְחֻמָּדָה אֲזֵ נִעוּרָה
 תַּחַת רַגְלֵי הַהוֹלְכוֹת אֵל הָאֵב הַמּוֹלֵךְ בְּשָׁמַיִם,
 הוּא הָאוֹחֵז בְּבָרֵק הָעֵשֶׁן וּבְנֹפֶץ הָרַעַם,
 יַעַן בְּכַח הַכְרִיעַ אֶת קַרְוֹנוֹס אָבִיהוּ, וּבְצִדְקָ
 חֲלַק אֱלִים הוּא קָבַע לְחֻקֵּם, וְחֲלַק הַמְּמַשְׁלֵת.

- 75 כָּכָה אַז שָׂרוּ הַמְּזֻזוֹת שׁוֹכְנוֹת מִשְׁכְּנֵי הָאוֹלִימְפוֹס
 יִתְשַׁע בָּנוֹת הֵן, יוֹצְאוֹת יִרְכוּ שָׁל כַּבִּיר כַּח זָאוֹס.
 הֵן הֵן קְלִיזוֹ גַם אֲוִטְרָפִי וְתִלְיָה וּמְלֻפּוֹמֵי,
 גַם טֶרֶפְסִיכֹזִרִי וְגַם אֲרֻטוֹ וּפּוֹלֵהֵי־מְנִיָּה גַם אוֹרְנִיָּה,
 גַם קְלִיאֹזִפִי שָׁהִיא מִתְנַשֶּׂאת וְעוֹלָה עַל כְּלָנָה
- 80 כִּי מְלָכִים מְלִיָּה הִיא אֲשֶׁר מוֹרָאם עַל פְּנֵי אֶרֶץ.
 כָּל מִי שָׁרַק תִּכְבְּדֶנָּה בְּנוֹתֶיהָ שָׁל כַּבִּיר כַּח זָאוֹס,
 אִם בּוֹ הַבֵּיטוֹ מִבֶּטֶן, וְזָאוֹס טֶפְחוֹ, וְהוּא מֶלֶךְ,
 עַל לְשׁוֹנוֹ טַל מִתּוֹק צוּף עָרַב אַז תִּשְׁפַּכְנָה הַמְּזֻזוֹת
 וְאֹמְרִים נְעִימִים מִתּוֹךְ פִּיּוֹ יִזְרְמוּ, וַיִּבִּיטוּ
- 85 עִם וְעֵדָה אֶל פְּנֵיו אֵיךְ חוֹרֵץ הוּא דִין צֶדֶק
 בְּמִשְׁפָּטִים יִשְׂרָיִם, אֲבָל-הוּא בִּטְחוֹחֹת עוֹד נוֹאֵם לוֹ,
 גַם אִם מִחֲלֶקֶת עֵזָה שָׁם, מִהֵר בְּתַבּוּנָה יִשְׁקִיטְנָה.
 כִּי לְשָׁם כָּךְ מְלָכִים נְבוֹנִים יֵשׁ, כְּדֵי שִׁישְׁלִימוּ
 נֶזֶק לְמִי שֶׁנִּזְזָק, יִתְקַנּוּ עוֹוֹת דִין בְּעֶצְרָת,

90 כָּךְ בְּקִלּוֹת, בְּאִמְרֵי רַךְ וְנַעַם סְבִיב יִשְׁרוּ אִמְץ.

עַתָּה יַעֲבֹר בְּקִהֶל, אֶת פְּנֵיו יַחֲלוּ כְּמוֹ אֱלֹהִים

בְּאַהֲבָה וַיִּרְאֶה; כְּמוֹ אוֹת בְּצַבָּאוּ מוֹרֵם מֶלֶךְ.

זֹאת הַמַּתֵּת הַקְּדוּשָׁה אֲשֶׁר לְאָדָם מֵהַמְּוִזוֹת.

כִּי מִן הַמְּוִזוֹת וְגַם מֵאֲפֹלִלוֹ - אֵל עַז מִרְחִיק-יָרִי,

95 בָּא לְעוֹלָם מְשׁוֹרֵר וְכִמּוֹהוּ תוֹפְסֵי הַקִּיְתָרָה.

אֶךְ מְלָכִים הֵם בְּנֵי זָאוֹס. אֲשֶׁרִי הָאֱהוּב עַל הַמְּוִזוֹת,

הֵן כֹּה מִתּוֹק הַדְּבִיר הַשּׁוֹטֵף וְקוֹלֵחַ מִפִּיהוּ.

יֵשׁ שְׂאָדָם מְצַטְעֵר, אִם צָרָה חֲדָשָׁה מְצִיקָה לוֹ,

פֶּחַד נוֹפֵל בְּלִבּוֹ, אֲבָל אִם מְשׁוֹרֵר נֶעַר-מְוִזוֹת

100 אֵז יִתְנֶה מַעֲשִׂים, פְּעֵלֵי אֲנָשִׁים מִימֵי-קֶדֶם,

אֵת הָאֵלִים הַבְּרוּכִים אֲשֶׁר מִשְׁכָּנָם בְּאוּלֵי־מְפוּס,

תִּכְרֹף כָּל-עֶצֶב יִשְׁפַּח הוּא, וְכָל דְּאָגָה לֹא יִזְכֹּר עוֹד,

מִתְנַוְתִּיהֶן שֶׁל אֵלוֹת מִהַר דַּעַתוֹ אֵז תִּסְחָנָה.

בְּאִנְהָ אֵלוֹת בְּשָׁלוֹם, וְתִנְהָ לִי שִׁיר גְּעִגּוּעַ.

105 שִׁרְנָה לְגַזַּע קְדוֹשׁ שֶׁל הוֹיִם לְעוֹלָם, בְּנֵי אֱלֻמוֹת,

אֵלֶּה בְּנֵי גֵיָה וּבְנֵי אוֹרְנוֹסִים שְׁמַלְא כּוֹכְבִים הוּא,

גַּם לְבְנֵי נִיקֹס הַשְּׁחוֹרָה, וּלְאוֹתָם שְׁגִדֵּל הַמְּלוּחַ -

פוֹנְטוֹס. הַגְּדָנָה רְאשִׁית יְצִירַת הָאֵלִים וְהָאָרֶץ

הַנְּהָרוֹת וְהַיָּם בְּגִלְיוֹ אֵין סוֹפֵי וְרוֹתָם,

110 גַּם כּוֹכְבִים נוֹצְצִים וְרִקִּיעַ רָחֵב מְלֻמְעָלָה,

אֶף דוֹר אֵלִים גּוֹמְלֵי-טוֹב, אוֹתָם שְׁנוֹלְדוּ מִתּוֹךְ-אֵלֶּה,

אֵיךְ אֶת הָעֵשֶׁר חִלְקוּ בִּינֵיהֶם וְכָבוֹד וּמְמֻשָּׁלָת,

אֵיךְ בְּרֵאשִׁית נָחֲלוּ אֶת הָהָר הַמְּבֹתֵר הָאוֹלִי־מְפוֹס.

אֵלֶּה סִפְרָנָה לִי מִזֹּזוֹת אֲשֶׁר בְּאוֹלִי־מְפוֹס תִּשְׁכַּנָּה

115 מִבְּרֵאשִׁית, וְהַגְּדָנָה רְאשׁוֹן מִי נוֹצֵר מְכַל-אֵלֶּה.

הערות לתרגום (לפי מספרי השורות):

1. הליקון: הר בבויאוטיה, מקודש למוזות, אולי פירוש שמו "המפותל".

4. בן קרונוס: זאוס (ראה שורה 11).

6. פרמסוס, אולמיוס: נהרות בסביבת הר הליקון. עין סוס: ביוניית היפו-קרני,

מעין שנוצר לפי האגדה מרקיעת פרסתו של פגסוס, הסוס המכונף.

9. מכוסות באויר רב: הכוונה כנראה - בלתי נראות.
11. זאוס: מלך האלים. ביוונית - זֶוֹס, בהברה אחת, ובתרגום הוא בשתי הברות, כנהוג בלשוננו. איגיס: מגינו של זאוס, עשוי מעורות תיישים.
- 11-12. הגבירה הארגיוית הרה: אשת זאוס, גבירת חבל ארגוס.
13. עיניה ינשוף: כינוי קבוע לאתני, כנראה זכר לתקופה שבה אלי היוונים נשאו ראשי חיות (כך הרה מכונה לעתים "בעלת ראש פרה"). תרגומים אפשריים אחרים הם "בעלת פני ינשוף", או "מבהיקת העינים".
14. פויבוס אפולו (ביוונית: אפולון) וארטמיס: אלים חשובים, אח ואחות, יורי קשת.
15. פוסידון: אל הים.
16. תמיס: אלת החוק, ולכן כבודה. אפרודיטי: אלת האהבה, ולכן קורצת עין.
17. הבי: אלת הנעורים, אשת הרקולס. דיוני: אשת זאוס לפי מסורת קדומה.
18. לטו: אם אפולו וארטמיס. יפטוס: טיטן, אבי אֶטֶלֶס ופְּרוֹמֶתֶאוס. קרונוס: מלכם הראשון של האלים, בלע את בניו, בנו זאוס גרשו ממלכותו (להלן שורה 73).
19. אאוס: השחר. הליוס: השמש. סלני: הלבנה.
20. גיה: הארץ. אוקינוס: נהר שמקיף את כל הארץ. ניקס: הלילה.
21. מסען של המוזות ממשך להלן בשורה 68.
24. דבר: ביוונית מצויה כאן המלה המפורסמת 'מיתוס', אך עדיין בלא משמעות טעונה.
25. האולימפוס: הר האלים, על גבול תְּסֵלִיָה וּמְקֵדוֹנִיָה. המוזות נקראות בקטע זה גם בנות הליקון וגם בנות האולימפוס, והן הולכות כאן מן ההליקון אל האולימפוס.

33. עם של ברוכים קיימים לעולם: האלים.
40. אל רועם: ראה להלן שורה 72.
- 41-43. ההד החוזר מהר האולימפוס הוא צחוק האלים ותשובת משכנותיהם.
45. דור האלים הראשון, הם הטיטנים שנוצחו על ידי זאוס ודורו. להם אפשר לקרא נוראים.
46. גיה (הארץ) ואורנוס, הוא הרקיע, הם הורי הטיטנים. אותם שגומלים טוב: דור האלים שניצח את הטיטנים ומולך עתה. מאחר שבידם המלכות, כדאי וראוי לקרא להם "גומלים טוב".
49. כל זמר פותחות גם חותמות בו: מעמדו של זאוס בשירי המוזות הוא כמעמד המוזות בשירי הסידוס לפי שורה 34 דלעיל.
50. הנפילים הגיגנטים: גזע ענקים שנולדו מדמו של אורנוס שנטף על גאיה אחרי שאורנוס סורס בידי קרונוס בנו, כפי שמסופר בהמשך התאוגוניה.
54. פיריה: עמק קרוב לאולימפוס, מקודש למוזות המתוארות לעתים כשוכנות פיריה. גבעות אלוטר: חבל ארץ בבויאוטיה, מקודש למנוסיני (איננו רחוק מהר הליקון), אולי פירוש השם אלוטר הוא "החופשי". מנוסיני: זיכרון (ראה ההערה הבאה).
55. שכחה: על כך ראה במבוא.
56. תשעה נשפים: תשעה לילות שכב זאוס עם מנוסיני כדי להוליד תשע מוזות.
64. חריטות: הן שלוש אלות החסד, בלטינית גרציות. הימרוס: הוא אל הגעגוע, וראה להלן שורה 104.
68. המשך מסע המוזות שנפסק בשורה 21.
73. המרד של זאוס נגד קרונוס אביו מתואר בהמשך התאוגוניה.

74. זאוס קבע מה יהיו הכיבודים המגיעים לאלים, ועל מה ימשול כל אחד מהם: זה על הים, זה על השאול, וכו'.
77. שמות המוזות מעידות על תכונותיהן. בתקופה מאוחרת יותר הוקצה לכל אחת מהן תפקיד מסוים בשטח הספרות והמוסיקה (הקרויה על שמן). קליו: בעלת שם, מוזת ההיסטוריה. אוטרפי: הנעימה, מוזת השירה הלירית. תליה: הפורחת, מוזת הקומדיה. מלפומני: השירית, מוזת הטרגדיה.
78. טרפסיכורי: נעימת המחול, מוזת הריקוד. ארטו: מעוררת האהבה, מוזת השירה הארוטית. פולהימניה: רבת ההימנונים, מוזת שירת הקודש. אורניה: השמימית, מוזת האסטרונומיה.
- 79: קליאופי: יפת האומר, מוזת השירה האפית (לסוג זה משתייך גם השיר שלפנינו), אומנם לפי ההמשך היא ממונה דוקא על נאומי מלכים באסיפה.
92. המלך ניכר ובולט בין הנאספים. התרגום לפי חגיגה, טז ע"א.
95. קיתרה: קתרוס. דומה לגיטרה, והיא גם אמה האטימולוגית.
104. שיר געגוע: ביוונית משמשת כאן מלה הגזורה מהימרוס, אל הגעגוע, השוכן בשכנות למוזות (ראה לעיל שורה 64). שכנות זו השפיעה אם כן על שירתן של המוזות.
- 105-112. השוה לעיל, שורות 20-21, 45-47.
108. פונטוס: הוא הים.
- 108-110. ארץ, ים, רקיע: גם כאן נוקטת היוונית במלים גאיה, פונטוס, אורנוס, אך כאן אינם נראים כשמות פרטיים.
115. מיד בהמשך, כתשובה לשאלה זו, מסופר שראשון נוצר כאוס (תוהו ובוהו), ומכאן משתלשל תיאור מפורט של תולדות האלים, שהוא תוכנו של גוף הספר.

כדי להמחיש ולתת מושג-מה על אופיו של גוף זה, אביא כאן בתרגומי את שורותיו הראשונות (שורות 116-125 של היצירה כולה):

בן אָמְנָם בֶּן, בְּרֵאשִׁית נּוֹצֵר כְּאוֹס אָבֵל אַחֲרֵיהּוּ
 גִי רַחֲבַת הַחֲזוּה, מְכוּן עַד לְאֵלִים, מוֹשֵׁב בְּטַח
 כָּל בְּנֵי אֱלֹמֹת יוֹשְׁבֵי עַל פְּסַגַת הַר הַשְּׁלֵג אוֹלֵי־מְפוֹס,
 טָרְטְרוֹס הָעֶרְפְּלִי בְּנִבְכֵי אֲדָמָה רַחֲבַת-דָּרוֹךְ,
 אֲזֵ הָאֵל אֲרוֹס שְׁהוּא הִיפָה בְּאֵלִים בְּנֵי הַנִּצְחַת,
 הַמְרַפָּה אֲבָרִים וּבְכָל הַחֲזוֹת הוּא מְכַנִּיעַ
 שְׂכָל שָׁל אֵל וְאָדָם, כָּל עֲצָה נְבוֹנָה מְבַלְעַ.
 וּמְנֵי כְּאוֹס נִיקָס הַשְּׁחֹרָה וְגַם אֲרֵבּוֹס צָצוּ
 וּמִתוֹךְ נִיקָס בְּתוֹרָה אֲזֵ גַם יוֹם וְגַם אֶתֶר
 אֵלֶה לְאֲרֵבּוֹס בְּאֵהָבָה הִיא הַרְתָּה וְיִלְדָה.